

+ Svatoboj *) pušavnik.

Krasna danica, vesela zora zasije slavjanstvu, ko mogočni Svatopluk sedi na moravskem prestolu. Mogočnost, bogatija in sreča obdajajo celo njegovo kraljestvo. Njegovo ime je strah in trepet vsim sovražnikom matere Slave. Ali prezgodaj obje hladna gomila njegovo truplo; kakor vihar za viharjem počasi mogočno poslopje razdene, tako podirajo po Svatoplukovi smerti bitve in bitve mogočnost in srečo lepe moravske države. Nesloga med brati krepi sovražnikov kljub. Vladoželjni Nemec pridere od zapada in finski barbar prihrusi od iztoka. Mladi kralj Svatoboj, sin velkiga Svatopluka, se junaško bije s sovražnikom svojiga kraljestva. Ali vsa hrabrost, vse junaštvo je le majhen upor proti grozovitni sili njegovi. Zastonj branijo Slavjani serdito in hrabro svoj dom zastonj — bitva je zopet zgubljena. — Kakor da bi ga sto strel prešnilo, tako raztergano je ubogo serce nesrečniga Svatoboja, ko vidi, da je moč njegovih Slavjanov zdrobljena, ko vidi, da je s to nesrečno bitvo zadnja zvezda na slavjanskem obnebju otannela. Na tleh leže najmočnejši stebri slavjanstva. Moravci beže pred sovražno derhaljo. Svatoboj bega kraljestva obropan. U strašni nevarnosti je njegovo življenje.

Že je tamna noč svoje zagrinjalo na zemljico poslala. Žalostni piš se igra z verhi zelenih dreves, ktere le malokdaj mila luna posreberni. S tamnimi oblaki je prepeto celo neizmerno nebo. Enaka tmina prebiva u sercu begajočiga Svatoboja. Urni zelenec ga nese skoz tamno gošavo. Tužno pobešena je glava njegova. Trud, glad in tuga slabijo njego e moči. Divja gošava ga obdaja. Tihi mir, ki merzi človeško serce, tukaj prebiva. Še zmiraj ne vzdigne tužni Svatoboj svojih oči ali naenkrat ga prebudi siva gora iz njegovih tužnih sanj, ki se zdaj kakor blede senca vzdiguje pred njim. Gleda in gleda. Ne ve, ali budi, ali sanja. Ne poznana mu je ta divja gošava. Vidi, da ga je streloviti zelenec zanesel u pušavo, po kateri še morebiti nobena človeška noga ni hodila, ktere še nobeno človeško oko gledalo ni. Tukaj sklence ostati, tukaj u hladni senci visociga drevja si hladila, si miru iskati za svoje serce. Kmalo skoči na merzlo zemljo in stoji pri svojem zvestem zelencu. Grenke solzice kapljajo iz njegovih tamnih oči u zmeršeno grivo trudne živalice. Tužno nasloni kralj svojo glavo na svojiga nosivca in milim glasom začne svojiga tovarša tako nagovarjati: „Ločiti se moram, zvesta živalica, ločiti od tebe, ki si bil delitelj moje sreče, ki si me zvesto spremljal in nosil u bitvah! Ah — ločiti! Pojdi, zvesti tovarš, pojdi nazaj med ljudi, morebiti še srečo najdeš med njimi. Ah tvoj gospod — nekđaj mogočni kralj, se sreče u človeški družbi več iskati ne upa. Le hladni boršt, divja pušava naj posluša njegove britke tožbe, da je sreča njegoviga naroda — pokopana — pokopana za veke. O nesi, nesi mojemu narodu besede nesrečniga kralja, kateri zastonj hrepeni po

*) Po besedah polskiga spisatelja Kromera je bilo Svatopluku mlajšimu tudi Svatoboj ime.

njegovi sreči, po njegovi mogočnosti. Pozdravi mi ljubljene — zaterte brate, katerim se vlečejo črni oblaki na čisto obnebje svobode, nesi jim pozdrav nesrečniga Svatoboja!“

Kakor da bi brihtni konjiček zastopil te besede, še enkrat pogleda svojiga gospoda, se oberne in kmalo izgine izpred njegovih oči. Tuga obup in sto drugih strašnih občutkov preuzame Svatoboja tako, da se nevedoma vleže na merzlo zemljico — mirno spanje ga stisne u svoje krilo. Vesele podobe mu pripelje pred dušo, uzame mu žalost, tugo in skerb.

Beli dan posrebrni hrib in dolino. Ljubko sonce posije skoz gosto verhasto drevje. U čistem zraku se stresse sto in sto milih glaskov, kateri teko iz gladkih gerličkov drobnih tičic, ko še zmiraj Svatoboj mirno počiva. Zdaj se gibati jame. Začuden gleda krog sebe. Vse je mu novo, vse čudno. Le počasi se spomni pretečeniga dneva — se spomni strašne resnice. Mirno spanje mu je zopet blede lica rudeče prižgalo in bolj veselo gleda njegovo oko na naravo, ktera se ravno danas kakor srečna nevesta s posebno krasoto, s posebno milino kinči, kakor da bi holla tužniga kralja k sebi vabiti. In — preuzela ga je njena krasota. Hvala, hvala se vzdiguje iz njegoviga serca k Večnimu, da ga je pripeljal u naročje prekrasne narave. Serčno se vzdigne. Rudeče jagodice se mu prijazno u zelenem mahu smehljajo in mu ljubko migajo k sebi. Ne brani se do'go Svatoboj milim skušnjavkam, pokuša in pokuša, dokler ne zginejo vse iz zelene trate. Čutil je zdaj, da u njegovih zlatnih in srebernih skledah u belem dvoru nikoli ni bilo takih dobrih jedi. Žarno sonce pripeka u njegovo čelo, mu jezik suši, mu žejo budi. Ali bister studenček šumlja izpod skalice sive in se zлива med ljubko dišeče cvetlice. S tim si Svatoboj vroče lice hladi, s tim si ude krepí, s tim žejo gasi — in spozna, da mu rujno vince u zlatih kozarcih nikoli tako ni dišalo, kakor merzla, čista vodica, hčerka skalice blede. Ko se krepí z merzlo vodico, mu veselo pojejo tičice pesmico milo — in Svatoboj čuti, da milejših glasov ni slišal u svetlem dvoru. In ko se zlato sonce zvečer od zemljice loči in ji k slovesu še milo zarjo po nebu razlije, kmalo vabi mila lunica zadovoljniga Svatoboja k počitku, ali dolgo se ne more ločiti od zlatih zvezdic, krasnih lučic, ktere tako ljubezljivo na zemljico kukajo. In zopet vidi, da nobena luč kraljeviga dvora tako milo ne sveti, kakor svetijo svečice, ktere si večni u svojo slavo na nebu prižge. Njegovo serce se izliva u serčnih molitvah vladarju mirjadnih svetov, mu pošilja neskončno hvalo u nebo ter ga prosi, da bi se smilil njegovih zatertih bratov. In zopet ga objamejo sladki sanji, prebujeni od prekrasne narave, in mu krepíjo dušo in telo.

Sonce in luna sta se že velikrat verstila, in še zmiraj prebiva Svatoboj u svoji pušavi. Ne obdaja ga mogočnost, ne teži kraljeva krona njegove glave, ne streže mu sto in sto strežnikov — ali zadovoljen je. Kar mu puhla mogočnost, prazno človesko gonjenje, kar mu sjajnost in žezlo niso mogli podati, — to najde u divji pušavi, najde mirno in zadovoljno serce. Ne obdaja ga tukaj zavid kratkovidnih ljudi, ne hinavšina nesramnih lizupov. Njegovo serce ne pozna skerbi, ktere svilla krona na glavo tistih pritisne, kateri jo nosijo. Vsaki dan mu prinese novo veselje, novo radost in — zadovoljen — srečen je.

Ko se že leto u jesen spreminja, dobi tri tovarše, ki tudi iščejo mir in zavetje u samotni pušavi. Z njimi vred si zdaj Svatoboj pripravljaja zimsko stanišče, si išče sladkih koreninic u črni zemljici in jih hranuje za zimo. In ko ta pokrije zemljico s svojim belim kožuškom, ko vihar divja po gošavi, gledajo Svatoboj in njegovi tovarši izpod sive pečine in povišujejo listiga slavo, na čigar povelje tudi silni vihar prepeva svojo prečudno pesem.

Tako prejde leto za letom. Čerui kodri Svatobojeve glave se spremenijo u sive, breme mnogih let mu že ude terdi, — ali še zmiraj sije mir in veselje iz njegoviga črniga očesa. Že čuti stari sivček, da mu zadnjikrat drevje zeleno postaja, že čuti, da bodo ob letu že ljubke cvetlice svoje cvetje na njegovo gomilo razsipale. Čudno mu je pri sercu. Njegovi tovarši ga ljubijo neizrečeno in strahom vidijo njegove moči dan za dan bolj slabeti. Svatoboj ne more že več hoditi po zeleni tratnici, ne več si nabirati jagodic, slabomočen leži u zelenem mahu cel dan in se po otročje veseli miliga petja drobnih ptic, krasniga duha lepih cvetlic in ljubiga šumljanja čiste vodice. Včasih se spomni srečne dobe slavjanske. Nje spomin mu mirno serce pretrese, in jeden biserček več se zabliška na zeleni trati. —

Nekiga jutra pokliče Svatoboj svoje tovarše k sebi. Njegove lica so blede, njegove oči pa se zmiraj jasne in žive. Ali vendar se sivčeku vidi, da se mu merzla roka nemile smerti že bliža. Njegova glava se enmalo vzdigne in milo reče svojim tovaršem: „Čutim, da je blizo moj zadnji trenutek, čutim, da bode moja duša kmalo Večniga gledala, čutim da vas moram zapustiti — zapustiti za vselej. Mili tovarši! ali pa veste, kdo da sim jaz? — Bil sim svoje dni — mogočni — moravski — kralj. — Silni narodi so se vklanjali mojemu žezlu. Ali vse to ni moglo pomiriti mojiga serca. — Večna previdnost je hotla, da sim bitvo za bitvo zgubil, da sim zgubil svitlo krono in žezlo ter sim moral u samoto bežati, da otnem svoje življenje. Ali kmalo se privadim samote. Ni me več mikal kraljevi prestol. Merzelo me je se podati nazaj u človeško društvo, kjer toliko zavida, toliko hinavštva prebiva. Ni mi dala kraljeva svitloba prave sreče, ni mi dala pokojniga serca. Tukaj u tamni pušavi sim ga dobil. Tukaj sim zvedel, kaj je mirno, zadovoljno serce. O biser je, kteriga nam „svet“ dati ne more. Ni me več tukaj obdajala mogočnost in slavnost, ali tudi nju spremljavki, hinavšina in skerb, ste bile daleč od mene. In zdaj, ko me bode kmalo kmalo suha smert objela, zdaj vam hočem še zadnjo željo, zadnjo prošnjo dati na znanje. Ah spolnite jo, mili tovarši! Mojiga trupla po moji smerti nikar ne ločite od mesta, kjer sim zadovoljnost, svojo srečo najdel. Naj nad mojim grobom iste ptice prepevljajo svoje veselinke, ktere so mi u življenju serce hladile z milo pesnico, naj obešajo iste drevesa svoje veje na mojo gomilo, ktere so me u življenju u svojo senco vabile, in isti potoček naj šumlja memo mojiga tihiga stana, ki mi je leta in leta žejo tolažil. Ko pa zaspim u Gospodu, pošljite koga tje k mojim ljubim. Naj jim nese moj zadnji pozdrav, naj jim nese blagoslov — srečniga Svatoboja!“ —

To izrekši izdihne svojo pobožno dušico u roke svojiga stvarnika.

Josipina Turnogradska.